

THE SCHOOLS OF ARTS AND THE REGULATIONS

Ralitza P. Bazaytova

ABSTRACT: The article reflects on the schools of arts, which are under the administration of the Ministry of culture, the cultural policy and the regulations about their foundation and activities through the years.

KEY WORDS: schools of arts, cultural policy, regulations, gifted and talented students

Основаването на първите училища по изкуствата в България е в края на XIX и началото на XX век. Проследяването на нормативната база и документите за тяхното основаване се оказва трудна и интересна задача. Приемствеността и наследяването на по-стара институция също така е трудно доловима във времето в много от случаите.

Нормативната база в България след 1878 г. дава нови възможности пред образованието в страната. Действащите след 1878 г. закони са: Закон за отваряне на Висше училище от 1889 г., Закон за народното просвещение от 1891 г., Закон за практическите занаятчийски училища от 1894 г., Закон за средното девическо образование от 1897 г., Закон за професионалното образование от 1907 г., Закон за Университета от 1907 и други. Законът за народното просвещение е в сила до 1909 г. и потвърждава правото на разкриване на частни училища. През цитираната година е приет новият Закон за народното просвещение, който от своя страна е изменен и допълнен през 1921 и 1923 г. През 1934 г. се приема Наредба-закон за предучилищното възпитание, а през 1935 г. – Наредба закон за реалните училища. През 1940 г. е утвърден с указ на цар Борис III нов Закон за народната просвета, ДВ бр. 132 от 14.06.1940 г. След 1944 г. с Постановление на Министерския съвет се откриват 36 пълни и 31 непълни гимназии в страната. В 1948 г. е приет нов Закон за народната просвета, който разделя образованието на общо и специално, както и нов Закон за висшето образование, изменени многократно през годините.

Въпросът за създаване на училища за изкуства се повдига от редица възрожденци още преди 1878 г., но към създаване на първите частни училища се пристъпва чак в края на XIX и началото на XX. Към музикалните дружества в страната се създават първите частни музикални училища – Бургас, Стара Загора, Варна. Откриването на Държавното рисуwalно училище през 1896 г. е значително събитие в живота на следосвобожденска България. Това е реализирано от Константин Величков, министър на народното просвещение в кабинета на Константин Стоилов. Откриването се извършва с царски указ от 1896 г. на Цар Фердинанд и отделен Закон за Държавното рисуwalно училище на основание Закона за народното просвещение, като при първоначалното му разкриване се приемат ученици без средно образование и няма напълно формата на висше училище. В „История на българското образование“, Радев, П., стр. 196, то дори е представено като „Рисуwalно средно специално училище“. Претърпявайки многократни промени през годините в съответствие с новата нормативна база и новите стремежи на българското общество, Рисуwalното училище прераства в Художествено-индустриално училище от 1909 – 1921 г., Държавна художествена академия от 1921-1944 г. с общ и специален отдел, Висш институт за изобразителни изкуства „Николай Павлович“ от 1954 г., Национална

художествена академия от 1991 г. Интересно явление, че нито едно от съществуващите в момента държавни средни училища по изкуствата не се счита за пряк приемник и наследник на Рисувалното училище, а само висшето ни училище – Художествената академия. Но изданието „Националната художествена академия 1896-2016“, посветено на 120 години от създаването на Рисувалното училище, на стр. 122 се отбелязва, че през 1951 г. към Художествената академия се открива Художествена гимназия, като по този начин се подчертава не само примствеността, но и пряката връзка между висшето училище и средното училище. Интересен факт е, че тук се твърди, че средното художествено образование се появява като приемник на висшето образование и едва ли не като свързана, подчинена структура. На стр. 156 в същото издание е посочено, че „През периода 1973-1974 г. представители на Академията и служители от дирекция „Учебни заведения по изкуствата“ разработват единна система на образованието по изкуство. „Тя включва следните степени:

Детски школи за изобразително изкуство към клубове и младежки домове, чиято цел е да откриват таланти деца от най-ранна възраст и да участват в тяхното бъдещо развитие;

Средни специални художествени училища, които ще подготвят и квалифицират средни изпълнителски кадри за сферата на приложните изкуства и промишлените форми;

Висше учебно заведение – Художествена академия, където ще се обучават високвалифицирани специалисти в областта на изящните, приложните и промишлените изкуства;

Следдипломна квалификация и специализация. Ролята на основен координатор на тази система се поема от Художествената академия, която през 70-те години се превръща в национален методически център.“ Така е отбелязано по скоро методическото ръководство, но не и пряката приемственост и историческата връзка. Дори и в даден момент това да е било вярно, в следващия момент средните художествени училища пледират за своето „самостоятелно раждане“, а не се считат за приемници на Художествената академия. Така се оказва, че повечето от тях се появяват през 70-те години на основата на Закона за по-тясна връзка на училището със живота и за по-нататъшното развитие на народното образование в НР България, като са преобразувани в средни художествени училища от дотогавашни техникуми и занаятчийски училища. Откриването и преобразуването на ред училища към тогавашния Комитет за изкуство и култура, сред които Средно специално художествено училище – Котел, Средно специално художествено училище за сценични кадри – Пловдив, сега Национална гимназия за сценични и екранни изкуства – Пловдив, Средно специално художествено училище за приложни изкуства – Троян, сега Национално училище за приложни изкуства „Проф. Венко Колев“ – Троян, Средно художествено училище за приложни изкуства – София, сега Национална гимназия за приложни изкуства „Свети Лука“ – София, се извършва със заповед от 1975 г. на Министерство на народната просвета и Министерство на трута и социалните грижи на основание чл. 37 от Закона за по-тясна връзка на училището с живота. През 1978 г. е прието Разпореждане на Министерския съвет № 206 от 31 декември 1978 г., ДВ бр. 27, за приемане на генерална схема за специализация, концентрация и управление на националния комплекс „Художествено творчество, културна дейност и средства за масова информация“. Този твърде интересен документ, публикуван също така в Сборника с нормативни актове за управление на културата, е сред малкото места, на които може да се намери точен списък на институциите от тази епоха, в това число училищата по изкуствата и училищата по културата. За няколко от тях, това представлява и единствения документ, в който се отбелязва тяхното съществуване и функциониране по това време. В точка 17 на разпореждането „Средни учебни заведения“ са описани 20 училища по изкуствата и по културата, в това число и Единно средно политехническо училище интернат – по-късно Национален учебен комплекс по култура с Лицей за изучаване на италиански език и култура с участието на Република Италия и Център за

изучаване на чужди езици – София. Липсва Националната гимназия за древни езици и култури „Константин – Кирил Философ“, която е открита с Разпореждане № 36 на Бюрото на Министерския съвет по-рано през същата 1978 г. като част от Неционален методически център за древни езици и култури към Комитета за култура. По неизвестни причини тук липсва така Средното художествено училище за приложни изкуства в София, което вече е било открито и преобразувано от занаятчийско училище. Липсва също така Каменоделното училище в Кунино, което е прехвърлено с Постановление на Министерския съвет от Министерството на образованието и науката към Министерството на културата значително по-късно – в 2006 г., което от своя страна поставя въпроса за изучаването на занаятите и прерастването им в приложни изкуства.

Първите занаятчийски училища в страната са създадени в края на XIX век, на основание Закона за занаятчийските училища от 1894 г. В Самоков от учебната 1895/1896 г. се открива държавно практическо железарско училище, от 1900 г. Държавна образцова работилница. През 1905 г. е преместено в София, но развитието му тръгва в посока на техническо, а не на художествено училище. В 1895 /96 г. в Русе се открива Държавно столарско училище, но то също не дава начало на художествено училище. През 1895/1896 г. в Сливен се открива Държавно текстилно бояджийско училище, от 1899 г. то прераства в Държавна образцова тъкачно-бояджийска работилница. След известно прекъсване през 1908 г. е възстановена под името Държавно текстилно индустриално училище. Създаденото през 1975 година в Котел Средно специално художествено училище – Художествена гимназия не се счита за приемник на цитираното сливенско училище. А след идеите за преместването му в Ямбол, фактическото му преместването в Сливен, закриване в 1980 г. и наново откриване там през 1981 г. като Средно художествено училище за приложни изкуства, за което всъщност няма документи и последващото преобразуване в Национална художествена гимназия „Димитър Добровиц“ - Сливен, летието започва отново. През 1893 г. е открито Държавно девическо професионално училище по облекло и готварство, като през 1909 г. към него се присъединява Държавно практическо училище по шапкарство, цветя и бродерии. Като негови следовници биха могли да бъдат въприети по-късните техникуми по текстил и облекло, но за такова не се счита Занаятчийското училище – СПТУ за художествени занаяти, от 1975 година Средно специално художествено училище за приложни изкуства – София, преобразувано в Национална гимназия за приложни изкуства „Свети Лука“ – София. В 1911 г. в Троян е създадено Грънчарско училище, преобразувано многократно през годините, а за негов приемник се счита създаденото в 1975 г. Средно специално художествено училище, преобразувано в Национално училище за приложни изкуства „Проф. Венко Колев“ – Троян. В 1920 г. в село Кунино, Врачанско е създадено с държавен указ Каменоделно училище, преобразувано по-късно в Професионална гимназия по каменообработване. В Трявна в 1923 г. е открито Държавно столарско училище, след това Средно художествено училище за приложни изкуства, сега Национална гимназия за приложни изкуства „Тревненска школа“ – Трявна. Съществува и отделен акт на царя за поставянето на основния камък на сградата. През 1923 г. в София е открито Средно училище по книгопечатане и графични изкуства, в последствие Техникум по полиграфия и фотография, сега Национална гимназия по полиграфия и фотография – София.

За разлика от художествените музикалните училища в страната, особено Националното музикално училище „Любомир Пипков“ – София, посочват своята повече от стогодишна история като приемник на създаденото в началото на XX век частно музикално училище в София. То е открито през 1904 г. като Първо Българско музикално училище, но е одържавено през 1912 година. Така от него се получават две държавни музикални институции – средно и висше. Така през 1912 г. имаме вече Държавно средно музикално училище с висш отдел -

Държавна музикална академия на основание на новия Закон за народната просвещение от 1909 г., преобразувана в Музикална академия с общ и специален отдел - през 1921 г., на основание на Закона за неговото изменение и допълнение от 1921 г. и Закона за Държавното музикално училище в София. Прави впечатление наличието на отделен специализиран Закон за Държавното музикално училище. В Бургас в 1921 г. с писмо на Министерството на народното просвещение е открито Народно музикално училище към Музикално дружество „Родни звуци“, то функционира на основание на Правилник. За негов приемник се счита откритото през 1961 г. със заповед на Министерството на просветата и културата на основание на чл. 7 от Закона за по-тясна връзка на училището със живота и за по-нататъшното развитие на народното образование в НР България Държавно средно музикално училище, днес Национално училище за музикално и сценично изкуство „Панчо Владигеров“ – Бургас. В Стара Загора в архива се пази Правилник на първото у нас музикално училище, създадено към Дружество „Кавал“, а за негов приемник се счита откритото през 1974 г. Средно музикално училище, сега Национално училище за музикални и сценични изкуства „Христина Морфова“ – Стара Загора.

Развитието на малкото съществуващи в началото на ХХ век средни и висши училища по изкуствата продължава с успех до 1944 г. Последвалите събития поставят основна промяна в живота и развитието им, като към съществуващия към тази дата ограничен брой, се добавят значителен брой нови. Интересен факт е наличието на училища по изкуствата с царски указ, непосредствено след 09 септември 1944 г. Това са училищата във Варна и Пловдив. Музикалното училище във Варна е създадено с Указ № 40 на Народното събрание от 6 ноември 1944 г. Музикалното училище в Пловдив е създадено в 1945 г. със Закон, утвърден с Указ, бр. 132 на Държавен вестник за преобразуване на Частното средно музикално училище в Пловдив в Държавно средно музикално училище, сега Национално училище за музикално и танцово изкуство „Добрин Петков“ – Пловдив.

През 1948 г. е приет новият за времето си Закон за народната просвета. С него се закриват частните училища. Музикалното и художественото средни специални училища се приравняват към общообразователните гимназии, което всъщност означава, че дават пълно средно образование и достъп до висшето образование. В 1951 г. са открити Художествено училище и Балетно училище в София, респективно сега Национално училища за изящни изкуства „Илия Петров“ – София и Национално училище за танцово изкуство – София. Те са открити с Постановления на Министерския съвет, публикувани в Известия на президиума на Народното събрание, бр. 10 и бр. 50 от 1951 г. В 1959 г. е открито Музикалното училище в Русе, сега Национално училище по изкуствата „Веселин Стоянов“ – Русе, в 1960 г. – Музикално училище в Плевен – сега Национално училище по изкуствата „Панайот Пипков“ – Плевен. В 70-те години са открити всички останали училища по изкуствата и по културата, като броят им тогава става 22. Законът за по-тясна връзка на училището със живота и за по-нататъшното развитие на народното образование в НР България от 1959 г., приет от Министерството на просветата и културата, определя в своя член 7, че „в средните училища по изкуствата се осигуряват общообразователни знания, подготовка по съответния вид изкуство и трудово-комунистическо възпитание.“ За училищата по културата няма отделен член, но за сметка на това, описаното в чл. 2 средно политехническо училища е предвидено да „дава необходимата подготовка за следване във висши учебни заведения и за работа в областта на културата“. Този закон изиграва през времето на действието си до 1991 г. своята решаваща роля за появата и развитието на новото време в историята на училищата по изкуствата и училищата по културата.

Съгласно Закона за народната просвета от 1991 г. училищата по изкуствата и училищата по културата са отделен вид училища, което е отразено в чл. 26, ал. 1, т. 10 и 12. Преобразуването на училищата по изкуствата в национални се извършва в повечето случаи със заповед на министъра на образованието и науката, на основание чл. 14, ал. 2 от Закона за

народната просвета. Има и няколко единични случаи на преобразуване чрез Постановление на Министерския съвет – Националното училище за изящни изкуства „Илия Петров“ – София и Националното училище за танцово изкуство – София през 2004 г. При преобразуването на ред от музикалните училища в страната в национални училища по изкуствата се преминава и към разширяване на обхвата на приема от I до XII клас, а и в разширяване на изучаваните професии и специалности. Съчетанието в едно и също училище на музика, изобразително изкуство и танц дава своите отлични резултати във Варна, Русе, Плевен и Бургас, като се превръща в един добър модел и добра практика.

Спецификата на училищата по изкуствата и училищата по културата получава своето особено място и в Закона за закрила и развитие на културата, приет през 1999 година, с множество изменения впоследствие. Те имат статут на културен институт и се намират под пряко управление и методическо ръководство от министъра на културата, което е отразено в чл. 13. Директорите на училищата по изкуствата и училищата по културата се избират с конкурс за срок от 4 години, съгласно чл. 5 от Закона за закрила и развитие на културата, като в чл. 217, ал. 5 от Закона за предучилищното и училищното образование е отразена също така тази правна регламентация. Те са второстепенни разпоредители с бюджет към министъра на културата, като са включени в списък, приложение към Постановление на Министерския съвет № 204 от 1999 г., обн. ДВ 105 от 1999 г., с многократни последващи изменения, а след отмяната му – Постановление на Министерския съвет № 14 от 2011 г., обн. ДВ, бр. 11 от 2011 г.

Статутът на училищата по културата (I – XII, V – XII или VIII – XII клас включително) и училищата по изкуствата (I – XII, V – XII клас или VIII – XII клас включително) като специализирани училища е регламентиран в чл. 39, ал. 2, т. 2 и 3 от Закона за предучилищното и училищното образование (обн., ДВ, бр. 79 от 13.10.2015 г., в сила от 1.08.2016 г.). В цитираните т. 2 и 3 изрично са посочени училищата по изкуствата и училищата по културата като отделен вид училища. Училищата по изкуствата дават общо и професионално образование на основание чл. 9, ал. 1, т. 1 от Закона за професионалното образование и обучение, а училищата по културата дават подготовка по древни и съвременни езици и култури. Приемът в училищата по изкуствата и училищата по културата се извършва при условия и ред, редгламентирани в наредби на министъра на културата, на основание чл. 146, ал. 2, т. 1 и чл. 147 от Закона за предучилищното и училищното образование.

Съгласно чл. 310, ал. 2 от Закона за предучилищното и училищното образование, училищата по изкуствата и училищата по културата се откриват, преобразуват, променят и закриват при условията и по реда на Закона за закрила и развитие на културата. Съгласно чл. 5, ал. 1 от Закона за закрила и развитие на културата държавните културни институти са юридически лица на бюджетна издръжка, които се създават, преобразуват и закриват от Министерския съвет по предложение на министъра на културата или със закон.

Така съществуващата до момента нормативна регулация създава предпоставки училищата по изкуствата да продължат да съществуват, да имат своя специфика и да се развиват при новите обществени условия, като дават възможност за откриване и системно развитие на талантливите даце на България.

References:

1. *Culturnata politika na Bulgaria 1990-1995* (The cultural policies of Bulgaria 1990-1995), Institut po kulturoznanie, Sofia, 1996.
2. Landry, Ch., *Kulturnata politika v Bulgaria, доклад na evropeiski eksperten ekip* (The cultural policy in Bulgaria, report of European expert team), Ministerstvo na kulturata, Nazionalen zentar za knigata, Vratsa, 1997.

3. *Mladite talanti na Bulgaria* (The young talents of Bulgaria), Ministerstvo na kulturata, Sofia, 2009.
4. Popov, Ch., Penkova, B., Donevska, B., Belcheva, M., *Natzionalna hudojestvena academia 1896-2016* (The National art academy 1896-2016), NHA, Sofia, 2016.
5. Radev, P., *Istoria na bulgarskoto obrazovanie* (History of the Bulgarian education), Plovdivsko universitetsko izdatelstvo, Plovdiv, 2002.
6. *Sbornik s normativni akrove za upravljenje na kulturata* (Collection of normative acts for cultural management), Nauka i izkustvo, Sofia, 1981.
7. *Uchilistata po izlustrata i po kulturata* (Schools of arts and culture), Ministerstvo na kulturata, Sofia, 2010.
8. Velev, V., Djurov, R., Bazaytova, R., *Spravochnik za uchilistata po izkustvata i uchilistata po kulturata*, (Handbook on Schools of arts and School for culture), Ministerstvo na kulturata, Sofia, 2009.

Ralitza Bazaytova
PhD student at Konstantin Preslavsky – University of Shumen
e-mail: rbazaytova@hotmail.com